

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

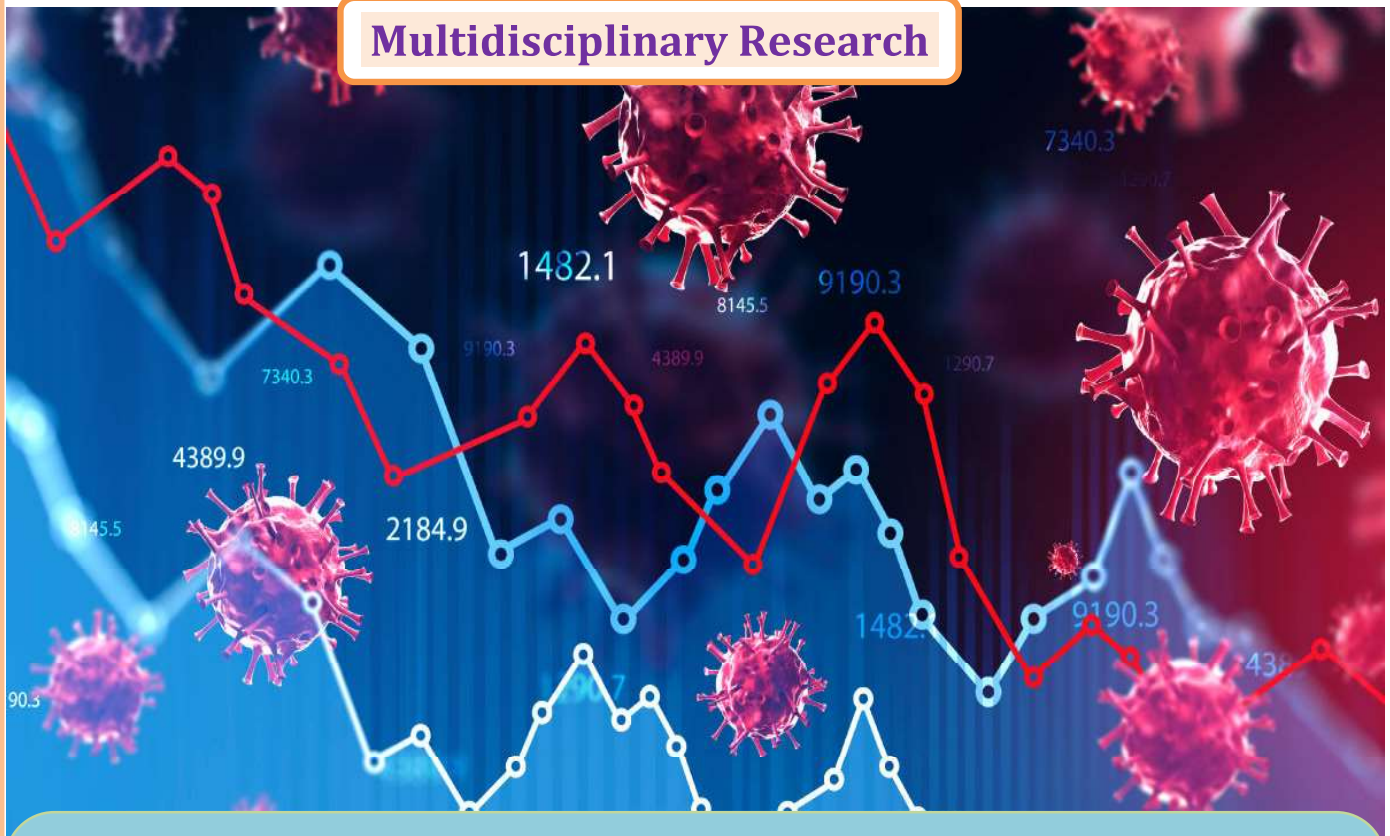
RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

December 2020 Special Issue 256 (C)

Multidisciplinary Research

Guest Editor -
Prof. Dr. Rajani Shikhare,
 Principal,
 R. B. Attal College, Georai
 Dist. - Beed.

Executive Editors :
Dr. B. D. Rupnar,
Dr. P. P. Pangrikar
Mr. S.S. Nagare
Mr. Ranjeet Pagore,

Chief Editor : Dr. Dhanraj T. Dhangar

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal

Impact Factor - (SJIF) - 6.625 (2019),
Special Issue -256 (C) : Multidisciplinary Research
Peer Reviewed Journal

E-ISSN :
2348-7143
Dec. 2020

Impact Factor – 6.625

E-ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

December 2020 Special Issue 256 (C)

Multidisciplinary Research

Guest Editor -

Prof. Dr. Rajani Shikhare,
Principal,
R. B. Attal College, Georai
Dist. - Beed.

Executive Editors :

Dr. B. D. Rupnar,
Dr. P. P. Pangrikar
Mr. S.S. Nagare
Mr. Ranjeet Pagore,

Chief Editor : Dr. Dhanraj T. Dhangar

Our Editors have reviewed papers with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

*Cover Photo (Source) : Internet

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 1000/-

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	Relastic Approach in R. K. Narayan's Novel 'The Guide'	Dr.V. S. Bandal	04
2	Cultural Studies : An Introduction	Mr. Arun Jadhav	11
3	Sanitation and Social Change	Mr. R. B. Kale	13
4	Rotating Fluid of Magneto Hydrodynamics Flow Past an Impulsively Started Infinite Vertical Plate	Vinod Kulkarni, Vijay Sangale	16
5	An Efficient Synthesis of 5-Substituted 1H-Tetrazole Using Eton's Reagent in Water	Rupnar B.D, Shirsat A.J. Jadhav S. B. Bhagat S.S.	22
6	Crop Insurance in India	B.S.Jogdand	27
7	Outline of Modern Research	Dr. Laxmikant Jirewad	31
8	Second ARCs Views on Right to Information Act	Hanmant Helambe	35
9	An Introduction to Smart Libraries	R.B. Pagore, Dr. B. V. Chalukya	38
10	Impact of Cassine Albens Gum on Incidence of Seed Mycoflora in Different Crop Seeds	K.V. Badar, P.P. Pangrikar	47
11	Synthesis, Characterization and Antimicrobial Analysis of Some New Substituted Pyrazoles From Chromones	Amol Shirsat, Balaji Rupnar, Sunil Bhagat	52
12	Synthesis and Characterization of Ni (II) and Mn (II) Metal Complexes of Novel Schiff's Base Ligand	Vrushali Gavhane, Anjali Rajbhoj, Suresh Gaikwad	57
13	Image Classification Using Fuzzy Logic	Pradeep Gaikwad	61
14	Resistivity of Food Preservative Potassium Meta -Bisulphate Using (TDR) Technique	S. G Badhe, S. N. Helambe, T. A.Prajapati	65
15	Studies on Effects of Gamma Radiation on Iron Oxide in the Energy Range 122-1330 Kev	Pradip S. Dahinde	68
16	Effect of N-Fertilizers on Silage Fermentation	Smita Basole , Sunita Bhosle and Prashant Pangrikar	74
17	Investment Awareness Program (IAP): Need in Uncertain Market Conditions	Dr. Sandip Vanjari	79
18	Impact of Covid19 on Health and Hidden Cost of Covid	Dr. Vivek Waykar	83
19	Studies on Physico-Chemical Parameters of Bore Well Water in Satara Parisar, Aurangabad, India	Jagannath Godse, Sanjay Ubale	86
20	Synthesis and Antimicrobial Screening of Novel Pyrazole Substituted Chlorochromones	S. S. Bhagat, B. D. Rupnar, A. J.Shirsat	89
21	Women's Human Rights & Women Empowerment	Dr. S.N. Satale	92
22	Biodiversity of Butterflies Around Georai Region	A. M. Budrukhar	96
23	चूडिया की खनखनाहट और पायलों से फुटते विद्रोह का बिगुल : 'बेघर सपने'	संतोष नागरे	99
24	लोकनाट्य आणि समाजशास्त्र	डॉ. संदीप बनसोडे	105
25	मराठी भाषा आणि साहित्यासाठी एकविसाव्या शतकाची सुरुवात	डॉ. समाधान इंगळे	107
26	दलित स्त्री जीवन के शोषण का जिवंत दस्तावेज : 'जीवन हमारा'	प्रो. रजनी शिखरे, राजाराम जाधव	110

लोकनाट्य आणि समाजशास्त्र

प्रा. डॉ. संदीपअ. बनसोडे

मराठीविभागप्रमुख,

र. भ. अट्टलमहाविद्यालय,

गेवराई, बीड

या पृथ्वीतलावर मानव जेव्हा पहिल्यांदा जन्मास आला, तेव्हापासून करमणुकीचे रंजनाचे प्रकार अस्तित्वात असावेत, कारण माणसाची ती एक गरज आहे. रंजनाचे प्रकार काळाप्रमाणे वेगवेगळे बदलत गेले असतील. पण कोणत्या ना कोणत्यातरी स्वरूपात रंजनाचे प्रकार असावेत हे एवढे मात्र खरे. यावरील मताला आधार म्हणून काही पुस्तकांमधूनही संदर्भ आढळून येतात. एक संदर्भ पुढील प्रमाणे, 'जीवन कलहापासून सुटका व्हावी म्हणून मनुष्य करमणुकीकडे धाव घेत असतो. जीवन कलहांचा आगीने होरपळलेल्या माणसांच्या जखमांवर शितल मलम लावण्याचे काम करमणूक करीत असते., शितल मलम लावले गेल्यावर मनुष्य आपल्या अंगावरील घाव विसरतो. नव्या जोमाने परत जीवनातील संघर्षाला तोंड देतो.' यावरून असा अंदाज बांधता येईल की, जीवनातील संघर्ष अटळ आहे, आणि संघर्ष व समाजशास्त्र या दोघांचे नातेही एकसंघ आहेत.

समाजात गटागटाने मानव राहू लागला. त्याने स्वतःहून काही नियम बनवले काही नियम स्वतःहून लादून घेतले, पण ह्या नियमांचे भंग करण्याचा मोह मानवाला होऊ लागला. हे नियम तोडल्यामुळे तो संघर्षात पात्र ठरू लागला. जे नियम मानवाने बनवले त्याला संस्कृती असे गोंडस नाव समाजशास्त्रात रूढ झाले आणि समाजाचा अभ्यास करणारे असे जे शास्त्र ते समाजशास्त्र आहे. यातील होणारा संस्कृतीचा अभ्यास हा लोकनाट्यातील विषय होऊ लागला. मग सणासुदीचे गीते समाजात वावरणारी समूहासाठी असणाऱ्या खेड्यांमधील नंदीवैलवाला, माकडवाला, कडकलक्ष्मी, डोंबारी, गारुडी यांचा समावेश तसेच अशा प्रकारच्या समूहासाठी असणाऱ्या कला या लोककलेत येऊ घातल्या आणि त्यातील काही कलांचा समावेश लोकांच्या कला म्हणून 'लोककला' दखल लोककलेला प्राप्त झाली. एक भाग म्हणजे 'वगनाट्य' किंवा 'लोकनाट्य' होय. या लोकनाट्याचे विषय पाहिले तर केवळ शीर्षकावरूनच लोकनाट्याची समाजाशी असलेली बांधिलकी लक्षात येऊ शकते.

पेशवाई नंतरच्या काळात शाहीर वर्गाचा उपयोग छत्रपती शाहू महाराजांनी सामाजिक विषमता घालविण्यासाठी केला. त्याचप्रमाणे सत्यशोधक समाजानेही या तमाशा माध्यमांचा वापर केला. मागासलेपणावर, जाचक रूढी-परंपरांवर, शेतकऱ्यांच्या शोचनीय अवस्थेवर, धार्मिक अडंबरावर त्यांनी लावण्या - पोवाडे रचले आणि या लावण्या पोवाडाद्वारे समाजात सुधारणा घडवून आणल्या. सामान्य माणसाला जर शिकवून शहाणे करायचं असेल तर हे एक चांगले माध्यम आहे या माध्यमात प्रवेश केलेल्या लोकनाट्याच्या जवळ असलेल्या तमाशा माध्यमात प्रवेश केलेल्या लोकनाट्य यांचा अभ्यास केल्यास लक्षात येते की, लोकनाट्य हा खऱ्या अर्थाने भारतीय आणि त्यातल्या त्यात महाराष्ट्राची लोककला म्हणून प्रसिद्ध असलेला मनोरंजनाचा कलाप्रकार होता.

लोकनाट्य आणि समाजशास्त्राचा अनुबंध जर शोधण्याचा प्रयत्न केला तर समजते की, समाजात घडणाऱ्या अनेक बऱ्या-वाईट घटना या मानवाच्या मनावर परिणाम करत असतात. आणि अशा घटनांच्या माध्यमातून मानव काही बोध घेऊन त्याचा समावेश आपल्या जीवनातील वाटचाल कशी सुकर करता येईल

यासाठी करत असतो. मग या घटना सामाजिक बदल घडविण्यास कारणीभूत ठरल्या तर एखाद्या घटनेची तीव्रता काय होती हे त्या घटनेवर अवलंबून असते.

पेशवाईनंतर अनेक घटना या मानवाच्या जीवनावर परिणाम करणाऱ्या ठरल्या. मग त्यात विधवा केशवपन पद्धती असेल किंवा बालविवाह, हुंडाबळी किंवा अगदी देशाला स्वातंत्र्य सेनानी यांनी दिलेले आपले बलिदान, सावकारी तसेच खोती पद्धती या सर्व घटनांना वेळोवेळी वाचा फोडण्याचे काम जलसे किंवा लोकनाट्य (वगनाट्य) यांच्या माध्यमातून केल्याचे दिसून येते.

सामाजिक वगनाट्याचा अभ्यास करताना दोन माध्यमातून त्याचा विचार केला गेला आहे. एक म्हणजे मनोरंजन आणि दुसरे म्हणजे उद्बोधन होय. सामाजिक वगनाट्यात लोकजीवन दर्शक लोकसंस्कृतीचे व सभ्यता यांचेही प्रतिबिंब पडलेले असते. आणि ते लोक वांग्मय यावर, भावनात्मक जीवनावर पोसलेले असते म्हणूनच कुठल्याही झालेल्या अन्यायाची चीड येणे व त्यास समर्थपणे विरोध करणे यास खरा स्वाभिमान म्हणतात. त्याचे दर्शन वगनाट्य यातून होते., काही वेळेला ते प्रतीकात्मक वगनाट्य म्हणजे आशयाच्या दृष्टीने सामाजिक वगनाट्य होय. एखाद्या वगनाट्यात राजा - राणी असतील, विदूषक असेल मात्र ते समाजातील प्रश्न मांडणारे म्हणून ते सामाजिक वगनाट्य ठरेल. अशी समाजाचा विचार करणारी सामाजिक परिवर्तनाच्या यांत्रिक युगातील विचार क्रांतीच्या दृष्टीने पोचवणारी समाजस्थितीचे प्रतिबिंब असणारी, प्राण्यांच्या पुरुषत्वाला अधोरेखित करणारी वगनाट्य ही समाजाचा आरसाच होय असे म्हटल्यास वावगे ठरणार नाही.

लोकनाट्यातील प्रबोधन म्हणजे नुसते ज्ञान नसून सामान्य माणसाला प्रगत जीवनाकडे नेणारी दृष्टी आहे. या जीवनदृष्टी बरोबरच अलौकिक व भव्य जीवनाबद्दल लालसा त्याच्या मनात निर्माण करणे हेच वगनाट्यचे प्रमुख कार्य असते. वगनाट्य हे अस्सल जीवनातून निर्माण झाले आहे, म्हणूनच ते जिवंत वाटते.

निरक्षर जीवनाबद्दल लालसा मनात निर्माण करणे हेच वगनाट्यचे प्रमुख कार्य असते. वगनाट्य ही अस्सल जीवनातून निर्माण झालेली आहेत. म्हणूनच ती जिवंत वाटतात निरक्षर तसेच सामान्य जनतेची ती उस्फूर्त उदगार असतात. तेव्हा पांडित्यपूर्ण वांडमया पेक्षा निश्चितच हे वांडमय (ज्याला लोकसाहित्य किंवा लोककला म्हणून संबोधले जाते) वेगळी ठरते. लोकनाट्य आणि समाजशास्त्र यांचा ज्यावेळी समन्वय साधावयाचा असतो तेव्हा सामाजिक वगनाट्य यांचा अभ्यास करताना कथेबरोबरच तत्कालीन जीवनदर्शन, प्रादेशिक जीवन, लोक समजुती, रूढी परंपरा यांचा विचार केला जातो. मग यात वगनाट्याची अभिनव आणि या अभिनवाद्वारे समोरच्या रसिकांवर होणारा कलानंदाचा परिणाम आणि एकूण त्या भागातील सामाजिक परिस्थिती तसेच संस्कृती या सर्वांचा विचार येथे केला जातो.

संदर्भग्रंथ

1. मराठीचे लोकनाट्य कला आणि साहित्य, नामदेव व्हटकर
2. लोकनाट्यची परंपरा, वि.कृ. जोशी
3. मराठी लावणी वांडमय, डॉ. गंगाधर मोरजे
4. तमाशाचे अंतरंग, डॉ. सुदाम जाधव
5. लोकनाट्य स्वरूप, डॉ.सुदाम जाधव
6. मराठी शाहिरी वाङ्मय, म.ना. सहस्त्रबुद्धे
7. कलगीतुरा विवेचन, मौज प्रकाशन, पुणे